

Список использованных источников:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Property Restitution in Central and Eastern Europe. URL: <https://www.state.gov/p/eur/rt/hlcst/c12070.htm>
3. Римське право: підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. 2-ге вид. Київ: Інтер. 2009. 528 с.
4. Дзера О. В. Правові наслідки недійсності договору. *Цивільне право України. Загальна частина*: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 5-ге вид. стереотипне. Київ: Юрінком Інтер. 2017. 976 с.
5. Спасибо-Фатєєва І. В. Окремі питання застосування реституції. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслової, 28 лют. 2014 р. Харків. 2014. С. 34–37.
6. Зайцев О. Л. Реституція у цивільному праві // Сучасні проблеми цивільного права та процесу: навч. посіб. / С. О. Сліпченко, О. В. Синегубова, В. А. Кройтор та ін.; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків: Право. 2017. 808 с.
7. Таш'ян Р. І. Недійсність правочинів та її правові наслідки у цивільному праві Німеччини. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 152–16
8. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09?find=1&text=%F0%E5%F1%F2%E8%F2#w11>.
9. Скрябин С. В. Соотношение виндикации и реституции в гражданском праве Казахстана. URL: <https://www.zakon.kz/4795088-sootnoshenie-vindikatsii-i-restitutsii.html>.
10. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 7 июля 2016 года № 6 «О некоторых вопросах недействительности сделок и применении судами последствий их недействительности». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39073607#pos=55;-47.
11. Гражданский кодекс Республики Казахстан. Общая часть. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061&doc_id=1006061#activate_doc=2&pos=226;-100.19999694824219&pos2=2010;-25.199996948242188.
12. Eesti Vabariigi omandireformi aluste seadus: Vastu võetud 13.06.1991, RT 1991, 21, 257, jõustumine 20.06.1991. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/1032866>.

УДК 347.961

ШИНКАРУК А.І.

**ДО ПРОБЛЕМИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НОТАРІУСІВ
ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ**

У статті, на основі аналізу наукової літератури та норм чинного законодавства України, розглянуто дисциплінарну відповідальність нотаріусів за порушення законодавства у сфері державної реєстрації. Надано авторське визначення поняття «дисциплінарної відповідальності нотаріуса за порушення законодавства у сфері державної реєстрації». Наголошено, що зазначений вид відповідальності є найбільш специфічним та суперечливим, а дисциплінарні стягнення, які можуть бути застосовані до нотаріуса, мають достатньо суворий характер.

Ключові слова: юридична відповідальність, дисциплінарна відповідальність, нотаріус, порушення законодавства, державна реєстрація.

В статье, на основе анализа научной литературы и норм действующего законодательства Украины, рассмотрена дисциплинарная ответственность нотариусов за нарушение законодательства в сфере государственной регистрации. Предоставле-

но авторское определение понятия «дисциплинарной ответственности нотариуса за нарушение законодательства в сфере государственной регистрации». Отмечено, что данный вид ответственности является наиболее специфическим и противоречивым, а дисциплинарные взыскания, которые могут быть применены к нотариусу, имеют достаточно строгий характер.

Ключевые слова: юридическая ответственность, дисциплинарная ответственность, нотариус, нарушения законодательства, государственная регистрация.

In the article, on the basis of analysis of scientific literature and norms of the current legislation of Ukraine, the disciplinary responsibility of notaries was considered for violation of the legislation in the field of state registration. Author's definition of the concept of "disciplinary liability of the notary for violating the legislation in the field of state registration" is provided. It is emphasized that this type of liability is the most specific and controversial, and the disciplinary penalties that can be applied to the notary have a sufficiently strict character.

Key words: legal liability, disciplinary liability, notary, violation of legislation, state registration.

Постановка проблеми. В Україні з прийняттям Закону «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» запропонований законодавцем удосконалений механізм державної реєстрації, який спрямований на забезпечення оптимізації та спрощення процедури державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Наділення нотаріуса певною частиною функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно дозволить забезпечити належний рівень захисту, гарантованих Конституцією України, речових прав фізичних та юридичних осіб на нерухоме майно, шляхом мінімізації кількості інстанцій, отримання інформації, яка потрібна для вчинення нотаріальних дій [1]. Варто відзначити, що для здійснення діяльності у сфері державної реєстрації на нотаріуси покладається досить велика кількість владних повноважень, що в свою чергу свідчить про особливий правовий статус цих суб'єктів. Втім, для того, щоб забезпечити неухильне виконання нотаріусами своїх обов'язків у досліджуваній сфері, особливого значення набуває інститут юридичної відповідальності. Що ж стосується конкретних видів юридичної відповідальності у досліджуваній сфері, то відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01 липня 2004 року, державні реєстратори, державні кадастрові реєстратори, нотаріуси, державні виконавці за порушення законодавства у сфері державної реєстрації прав несуть дисциплінарну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність у порядку, встановленому законом. Однак, варто відзначити, що вказаний перелік видів відповідальності, до яких може бути притягнуто нотаріусів у сфері державної реєстрації не є вичерпним, до нього слід також включити дисциплінарну відповідальність, наявність якої підтверджується статтями 166-11 та 166-23 КУпАП України, в яких визначено підстави притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора. А відтак, нотаріусів за порушення законодавства у сфері державної реєстрації може бути притягнуто до наступних видів юридичної відповідальності: дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної. Нажаль, рамки представленого наукового дослідження не дають змоги розкрити зміст всіх видів юридичної відповідальності у досліджуваній сфері, а тому нами буде приділено детальну увагу дисциплінарній відповідальності нотаріусів.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання юридичної відповідальності нотаріусів за порушення законодавства у сфері державної реєстрації у своїх наукових працях розглядали: В. Б. Авер'янов, Г. Л. Сергієнко, М. В. Співак, В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін, М. Н. Оніщенко, Л. Л. Попова, Т. С. Ківалова, О. В. Зайчук, М. Н. Оніщенко, Л. Л. Попова, В. І. Шинкарук, І. А. Городецька, О. В. Кузьменко та багато інших. Однак, незважаючи на чималу кількість наукових праць, єдиного комплексного дослідження, присвяченого дисциплінарній відповідальності нотаріуса у досліджуваній сфері, так проведено і не було.

Саме тому **метою статті** є: розглянути дисциплінарну відповідальність нотаріусів за порушення законодавства у сфері державної реєстрації.

Виклад основного матеріалу. У найбільш загальному розумінні «відповідальність» – це відношення залежності людини від чогось такого, що сприймається людиною, як визначальна база для прийняття і реалізації рішень. Відповідальність має кілька значень: це те за що людина відповідає це її життя, життя оточуючих її людей її дії та вчинки, оточуючий світ, а також людина має бути відпо-

відальною перед суспільством та соціумом, яким вона оточена. Бути відповідальним означає думати про близьких їй людей та про наслідки своїх вчинків чи не принесуть вони шкоди [2]. Означений термін активно використовується людьми у побуті та багатьох інших сферах суспільного життя, втім в останні роки поняття «відповідальності» є найбільш дослідженим саме в юридичній науці. Зазначене в свою чергу обумовило існування великої кількості підходів щодо його розуміння.

Юридична відповідальність, зазначають О. С. Семерак та І. О. Семерак, – це вид соціальної відповідальності, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм. Єдиною підставою для юридичної відповідальності є склад правопорушення. Якщо поведінка суб'єкта не має ознак правопорушення, то ця особа не підлягає юридичній відповідальності [3]. В. В. Костицький відмічає, що юридична відповідальність існує як один із засобів забезпечення виконання вимог законодавства щодо охорони довкілля і використання природних ресурсів, а ефективність використання даного засобу в значній мірі залежить від державних органів, уповноважених застосовувати заходи юридичної відповідальності до порушників законодавства [4, с. 93].

І. С. Самощенко та М. Х. Фарукшина під юридичною відповідальністю потрібно розуміти реакцію з боку держави на скоєне протиправне діяння. Юридична відповідальність, на їхню думку, має примусовий характер і за змістом, і за формою [5, с. 44–49]. В. І. Червонюк звертає увагу на те, що юридична відповідальність має подвійну сутність, що надає змогу розкрити її у широкому та у вузькому значенні. У широкому (філософському) значенні поняття юридичної відповідальності визначається як ставлення особи до суспільства і до держави, до інших осіб з точки зору виконання нею певних обов'язків по відношенню до суспільства, держави або інших осіб. У вузькому (спеціально-юридичному) значенні юридична відповідальність інтерпретується як реакція держави на скоєне правопорушення. Підкреслюючи зазначений подвійний характер сутності юридичної відповідальності, вчений наголошує на тому, що юридична відповідальність являє собою обов'язок особи пережити певні позбавлення державно-владного характеру, що передбачені законом за скоєне правопорушення [6, с. 565–566].

Відповідно до точки зору В. Н. Хропанюка, юридична відповідальність – це важливий вид захисту інтересів особистості, суспільства і держави. Вона настає внаслідок порушення приписів правових норм та виявляється в формі застосування до правопорушника заходів державного примусу. Для правопорушника юридична відповідальність означає застосування до нього санкцій правових норм, означених в них певних заходів відповідальності. Це його обов'язок зазнавати заходи державного примусу, застосовані на підставі норм права [7, с. 334]. Досить розгорнуте визначення юридичної відповідальності надає С. М. Братусь, який визначає вказане поняття як стан державного примусу до виконання порушеного обов'язку, як виконання юридичного обов'язку під впливом державного примусу, «якщо особа... не виконує його добровільно», тобто під юридичну відповідальність підводиться будь-який обов'язок, що добровільно не виконується суб'єктом, в тому числі договірні обов'язки, які виникають в результаті правомірних дій (укладення договору), заохочуваних суспільством й державою, котрі опосередковують нормальні економічні відносини, спрямовані на задоволення інтересів осіб і котрі, як правило, покладаються на себе суб'єктами добровільно в межах, допустимих законом. Виконання таких юридичних обов'язків може бути здійснено й у примусовому порядку, якщо вони не виконуються їх носіями добровільно, оскільки одним з елементів змісту юридичного обов'язку є забезпеченість його виконання мірами державного примусу [8].

На переконання Ю. А. Ведернікова та А. В. Папірної, юридична відповідальність – це юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які належали йому до факту правопорушення [9]. До найбільш важливих характерних особливостей досліджуваного терміну науковці відносять: це один з видів державного примусу у формах каральних і правовідновлювальних заходів; це негативна реакція держави на правопорушення та суб'єкта, винного в його вчиненні; виникає тільки за наявності правопорушення; здійснюється лише за умови встановлення складу правопорушення; має зовнішній характер; здійснюється компетентним органом відповідно до закону та при дотриманні певного процедурно-процесуального порядку та форм; виражається в обов'язку особи (правопорушника) зазнати певних втрат особистого, організаційного чи матеріального характеру [9].

Таким чином, узагальнюючи все вказане вище вважаємо, що в контексті представленого наукового дослідження під юридичною відповідальністю необхідно розуміти негативну реакцію з боку держави на неправомірні дії (правопорушення та/або злочин) нотаріусів у сфері державної реєстрації, які призвели до негативних наслідків для третіх осіб, та за вчинення яких передбачається застосування до них (нотаріусів) негативних наслідків, що передбачені чинним законодавством України.

Переходячи до розгляду поняття дисциплінарної відповідальності в першу чергу слід вказати точку зору Л. П. Грузінової та В. Г. Короткіна охарактеризували дисциплінарну відповідальність як

обов'язок працівника відповідати перед роботодавцем за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права. При цьому дослідники зазначають, що дисциплінарна відповідальність розглядається у двох аспектах: як певна реакція на дисциплінарний проступок у сфері трудових відносин, можливість застосування до порушника заходів дисциплінарного стягнення, визначених у трудовому законодавстві; як наслідок невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків конкретним працівником із застосуванням санкцій за порушення трудової дисципліни. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність є ретроспективною і полягає в обов'язкові порушника відповідати за вчинений дисциплінарний проступок і зазнати негативних наслідків у вигляді обмежень особистого, організаційного чи майнового порядку. Зі сторони роботодавця реакція на дисциплінарний проступок полягає в тому, щоб зажадати пояснення від порушника трудової дисципліни; застосування до працівника санкцій у порядку, визначеному трудовим законодавством [11, с. 18–19]. В контексті визначеної в роботі проблематики нас цікавить саме негативний (ретроспективний) аспект дисциплінарної відповідальності.

Л. Л. Попов зазначає, що дисциплінарна відповідальність – це застосування заходів дисциплінарного впливу в порядку службового підпорядкування за вчинення дисциплінарного проступку або за інші неправомірні дії, що не переслідуються в кримінальному порядку. Підстави відповідальності, види дисциплінарних стягнень, права органів виконавчої влади та керівників по їх накладанню, а також порядок застосування та оскарження з урахуванням конкретних умов і виду державної служби встановлюються чинним законодавством, статутами і положеннями про дисципліну [12]. Відповідно до точки хору Ю. П. Битяка, дисциплінарна відповідальність – це винне порушення трудової дисципліни і службових обов'язків. Такі порушення, підкреслює науковець, можуть бути виражені як у діях, так і у бездіяльності, допускаються як свідомо, так і з необережності [13]. Досить розгорнуте визначення представленого терміну надає К. Ю. Мельник, який доводить, що дисциплінарна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку працівника, який порушив трудову дисципліну, понести покарання, передбачене нормами трудового законодавства. Вчений також відмічає, що основною підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. К. Ю. Мельник також звертає увагу, що сутність дисциплінарної відповідальності полягає в тому, що до винного в здійсненні дисциплінарного проступку застосовуються дисциплінарні стягнення, а у встановлених у законодавстві випадках – заходи дисциплінарного і громадського впливу. Особливістю дисциплінарної відповідальності є застосування стягнень суб'єктом трудових правовідносин, а саме роботодавцем, через що дисциплінарна відповідальність є одним із виявів владних повноважень роботодавця стосовно працівника, що уклав із ним трудовий договір [14, с. 321].

Погоджуючись із точкою зору В. В. Середи відзначимо, що до найбільш характерних ознак даного виду відповідальності слід віднести: її підставою є дисциплінарний проступок; за такий проступок передбачено накладення дисциплінарного стягнення; стягнення застосовує уповноважений на те орган (посадова особа) в порядку підлеглості; межі «дисциплінарної влади» цього органу (посадової особи) чітко встановлено правовими нормами; службовець, на якого накладено дисциплінарне стягнення, може його оскаржити у вищий орган (вищій посадовій особі) або в суд; за один дисциплінарний проступок може бути накладено лише одне дисциплінарне стягнення [15, с. 19].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність нотаріуса за порушення законодавства у сфері державної реєстрації представляє собою можливість настання для останнього заходів негативного характеру у разі вчинення ним дисциплінарного проступку. В свою чергу дисциплінарним проступком нотаріуса слід вважати невиконання та/або неналежне виконання ним своїх обов'язків у сфері державної реєстрації, а також перевищення повноважень, яким його наділено відповідно до норм чинного законодавства України. Говорячи про дисциплінарну відповідальність нотаріуса слід відзначити, що в чинному законодавстві відсутній єдиний нормативно-правовий акт, в якому визначається порядок притягнення цього суб'єкту до вказаного виду юридичної відповідальності. А відтак можна говорити про те, нотаріус притягується до дисциплінарної відповідальності на тих же засадах, що і інші суб'єкти у сфері державної реєстрації, однак при цьому відмінними є лише види стягнень.

В першу чергу необхідно вказати, що уповноваженим суб'єктом, який може застосовувати заходи дисциплінарного характеру до нотаріусів у разі вчинення ними дисциплінарного проступку є Міністерством юстиції України. Основними видами дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані до нотаріуса є [16; 17]:

– анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю внаслідок неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян [16; 17];

– анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через знищення нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів [16; 17];

– анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю [16; 17];

– заходи реагування після проведення перевірок діяльності нотаріуса на предмет дотримання правил ведення нотаріального діловодства [16; 17];

– зупинення або припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса. В контексті цього стягнення слід відзначити позицію О. Коротюк, яка доводить, що важливою особливістю є те, що дисциплінарна відповідальність передбачає покарання за порушення трудової дисципліни, тобто невиконання або неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків, але не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам. Інакше кажучи, дисциплінарна відповідальність існує у взаємовідносинах між органом, що надав особі право займатися нотаріальною діяльністю, та нотаріусом, у межах їх трудової взаємодії. Таким чином, зазначає О. Коротюк, застосування до нотаріуса таких заходів стягнення, як анулювання свідоцтва, зупинення або припинення професійної діяльності, тягне за собою професійні обмеження особи, яка займає посаду нотаріуса, що означає покарання її як працівника, але не як правопорушника. Останнє, слушно підкреслює вчена, видається можливим у рамках адміністративної та кримінальної відповідальності [18].

Висновок. Завершуючи розгляд дисциплінарної відповідальності нотаріусів за порушення законодавства у сфері державної реєстрації слід відзначити, що зазначений вид відповідальності є найбільш специфічним та суперечливим, що в першу чергу пов'язано із тим, що нотаріуси фактично не знаходяться у прямому підпорядкуванні до суб'єкта, що уповноважений накладати відповідні стягнення. Крім того, хотілося б відмітити, що дисциплінарні стягнення, які можуть бути застосовані до нотаріуса мають достатньо суворий характер, оскільки вони прямим чином впливають на подальшу діяльність нотаріуса.

Список використаних джерел:

1. Дякович М. М. Нотаріус як державний реєстратор прав на нерухоме майно за законодавством України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 7. С. 73–77.
2. Етика сьогодні // Актуально про етику та мораль. URL: <http://www.etica.in.ua/vidpovidalnist-yak-sutnisna-oznaka-lyudini/>
3. Семерак О. С., Семерак І. О. Основи правознавства: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 480 с.
4. Костицький В. В. Лісове право України. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 1999. 164 с.
5. Самощенко І. С., Фарукшин М. Х. Ответственность по советскому законодательству. М.: Юрид. лит., 1976. 240 с.
6. Червонюк В. И. Теория государства и права: учебник. М.: ИНФРА-М, 2006. 704 с.
7. Хропанюк В. Н. Випробування українського кримінального законодавства на «європейськість». *Віче*. 2005. № 3. С. 57–62.
8. Братусь С. Н. Спорные вопросы теории юридической ответственности. *Советское государство и право*. 1973. № 4. С. 27–35.
9. Ведерников Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 333 с.
10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/ed20150325>
11. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2003. Ч. 4. 152 с.
12. Административное право: учебник / под ред. Л.Л. Попова. изд. 2-е, перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 425 с.
13. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2001. 528 с.
14. Мельник К. Ю. Трудове право України: підручник. Харків: Діса плюс, 2014. 480 с.
15. Серєда В. В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 18–25.
16. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
17. Святецька І. Деякі питання юридичної відповідальності нотаріуса. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 2. С. 56–59.
18. Коротюк О. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Х.: Право, 2012. 641 с.